

ПИТАННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ НОВІТНЬОЇ ДОБИ

В. І. Бондар, Г. О. Оборський, О. Б. Шолда

ДИРЕКТОРИ ОДЕСЬКОГО ІНДУСТРІАЛЬНОГО (ПОЛІТЕХНІЧНОГО) ІНСТИТУТУ 1943–1945 рр.

Ключові слова: історіографія, бібліографія, технічна інтелекція УРСР, історія техніки.

Ключевые слова: историография, библиография, техническая интеллигенция УССР, история техники.

Key words: historiography, bibliography, engineering intelligentsia of the USSR, history of engineering.

На сучасному етапі розвитку вітчизняної науки надзвичайно актуальним є питання історіографії окремих наукових проблем. Одним із таких є проблема життєдіяльності технічної інтелігенції УРСР радянського періоду. Актуальність цієї проблеми підсилюється тим, що радянська історіографія мало уваги приділяла висвітленню роботи технічної інтелігенції. Вивчення теми на цьому етапі страждало описовістю, носило тенденційний характер і було вкрай заідеологізовано.

Певне місце серед історіографічних джерел посідають праці керівників партії і радянської держави, мемуарна література. Ці публікації дозволяють поглянути, з одного боку, на динаміку розвитку технічної інтелігенції в середовищі партійного авангарду, який безпосередньо брав участь у розробці й реалізації цієї політики, а з іншого боку, простежити погляди на суть і зміст тогочасних науково-технічних перетворень не-партійних сил. Разом з тим вони дозволяють глибше розкрити вплив суб'єктивних факторів на рівень розвитку історичної науки. Важливе значення для дослідження життя та діяльності технічної інтелігенції цього періоду має газетна та журнальна публіцистика, яка по-новому поставила багато проблем в історіографічному аналізі досліджуваного матеріалу [2].

З початку 90-х років, з утворенням Української держави, починається якісно новий етап вітчизняної історіографії. Його основною ознакою стало критичне осмислення історіографічної спадщини, залучення до наукового середовища широкого кола джерел. Історіографічному аналізу підпорядковується і частина документальних видань. Залучення документальних джерел, в першу чергу, визначенням особливостей археографічної роботи на кожному етапі історіографії в Україні радянського періоду. Під кутом зору історіографії основна увага звернена на концепцію видавців документів, яка відображає спрямованість і рівень вивчення проблеми і знаходить свій прояв у тематиці публікацій, принципах добору матеріалів, характері передачі їх змісту, інших елементах археографічної роботи.

Метою даної статті є прагнення авторів довести до читача значний фактичний матеріал, в якому розглядається життєвий та професійний шлях двох директорів Одеського індустріального інституту, представників науково-технічної інтелігенції часів Великої Вітчизняної війни 1943–1945 рр.

Важливу роль у вивченні історіографії 60-х років відіграла поява ювілейного видання з історії Одеського політехнічного інституту [4]. У нарисі з історії ВНЗ на значному фактичному матеріалі висвітлюється економічне та правове становище викладачів та студентів, форми участі їх у революційному русі, участі у Великій Вітчизняній війні, відбудові промисловості після війни. Проте директору інституту С. П. Березко присвячено декілька рядків, а про директора інституту М. П. Кобелева немає навіть згадки.

Автори вперше знайомлять читачів-політехніків із світлинами цих керівників та будівлею, в якій був розміщений евакуйований Одеський індустріальний інститут, які до цього часу ніде не були опубліковані. Сьогодні це перший корпус Пензенського державного університету, вулиця Красна, 22, зображений на фото нижче [5].

Для вивчення обраної теми певне значення мають праці, присвячені історії вузу [1, 3], та біографії цих керівників, які щойно стали доступними.

На підставі архівних документів, що зберігаються в Державному архіві Пензенської області та архівному фонді Пензенського державного університету, маємо змогу констатувати той

факт, що за розпорядженням Ради народних комісарів СРСР від 30 червня 1943 р. було дозволено Всесоюзному комітету у справах вищої школи при Совнаркомі СРСР та Наркоммін-озброєння відновити з 1 жовтня 1943 р. роботу Одеського індустріального інституту в місті Пензі [6].

Будівля корпусу № 1 Пензенського державного університету, вул. Красна, 22. Фотографія 1940-х років

На той час, період ВВВ, промислові підприємства з прифронтових територій евакуювали в різні міста країни, в тому числі і в місто Пензу. Підпорядковувалися ці підприємства Наркомату мінометного озброєння СРСР. Для евакуйованих підприємств не вистачало висококваліфікованих спеціалістів, тому було передислоковано частину Одеського індустріального інституту з Одеси в Пензу. Згодом створений відповідний вуз став базою для організації Пензенського індустріального інституту. Директором евакуйованої частини Одеського індустріального призначають інженера Березко Сергія Петровича за наказом наркома мінометного озброєння СРСР П. І. Паршина від 28.09.1943 р. [5].

Народився Березко Сергій Петрович у 1906 р. в селі Рябці Мглинського повіту Орловської губернії. Здобув вищу освіту за спеціальністю інженер-механік. Свою професійну діяльність як керівник почав з 1939 р. Очоловав будівельний технікум в м. Пензі. Першого листопада 1943 р. починає перший навчальний рік у евакуйованому вузі на посаді директора.

С. П. Березко відправив до Москви перший звіт про розпочату роботу телеграмою «Молнія».

«Молния Москва Миномет Паршину

Докладываю Пензенский индустриальный институт приступил к занятиям согласно Вашего указания первого ноября 9 часов утра работаю пока в две смены.

Директор Индустриального Института Березко

г. Пенза, Красная, 22 Индустриальный институт 2/ХІ — 43 г. [6].»

С. П. Березко,
фотографія 1943 р.

Сергієм Петровичем була виконана велика організаційна робота. Для відкриття вузу не вистачало самого необхідного: приладдя, меблів, навчально-методичної літератури, науково-педагогічного та технічного персоналу. Заняття проходили в холодних приміщеннях. Посильну допомогу виявляли керівники міста та області, промислові підприємства. Виготовляли навчальне приладдя, направляли на педагогічну роботу висококваліфікованих спеціалістів.

Директору С. П. Березко вдалося вирішити далеко не всі завдання, поставлені вищим керівництвом. Одне з таких — не вдалося відкрити теплотехнічний факультет. Робота Сергія Петровича була розкритикована та негативно оцінена в наркоматі. 17 жовтня 1944 р. С. П. Березко був звільнений з посади директора. Свою особову справу Сергій Петрович забрав з спецчастини інституту, збереглася розписка від 8 червня 1944 р.

Випускники з вдячністю згадують ім'я свого першого директора: «Завдяки його зусиллям, енергії та наполегливості вуз

багато в чому зобов'язаний своїм відкриттям». В музеї Пензенського університету збереглися записи перших випускників інституту, де вони з прихильністю відгукуються про Сергія Петровича. В свою чергу, Одеський політех вдячний С. П. Березко за збереження ВНЗ та плідну працю у важкий для країни час.

З 29 травня 1945 р. до 1 серпня 1947 р. С. П. Березко завідував Пензенським обласним відділом місцевої промисловості. Далі сліди Сергія Петровича губляться. Напевно, що він з сім'єю поїхав з Пензи.

Після звільнення м. Одеси від фашистської окупації відбулося повернення частини Одеського індустріального інституту до міста [7]. На підставі наказу наркома мінометного озброєння СРСР по Одеському індустріальному інституту від 22.06.44 р. № 14 директором інституту був призначений М. П. Кобелев.

Кобелев Михайло Павлович народився 16 листопада 1902 р. в місті Воронежі, в сім'ї робітника. Батько працював електромонтером. У 1917 р., в місті Таганрог на механічному заводі навчався справі електрика при майстрові. Працював діловодом з 1918 по 1920 р. у Воронежській губернії сільського волвиконкому. З 1920 по 1921 р. навчався в місті Воронежі на курсах зв'язку. Продуктивним агентом, в заготівельному пункті на станції Колодязьна П-С залізниці, працював у 1921р. Воронежський комбінат «Водосвет» прийняв його на роботу у 1922 р. на посаду електромонтера. Пропрацювавши два роки, М. П. Кобелев був призваний до лав Червоної Армії, у Московський окремий електротехнічний батальйон. Після служби у 1926 р. він повернувся до улюбленої справи електромонтера у Воронежський комунальний трест. 1928 р. вступив до Ленінградського індустріального (політехнічного) інституту ім. Калініна. У 1934–1937 роках навчався в аспірантурі, працював асистентом, а в подальшому і викладачем у своєму ж вузі.

Одночасно займався політичною діяльністю, був секретарем парткому ЛПІ ім. Калініна у 1938 р. З 1939 по 1944 р. пра-

М. П. Кобелев,
фотографія 1943 р.

цював на різних партійних посадах, таких як: відповідальний контролер КПК при ЦК ВКП(б) м. Москва, уповноважений по Іркутській області КПК при ВКП(б), секретар Курганського обкому ВКП(б), секретар Одеського міського комітету КП(б) України.

Після визволення Одеси від фашистських окупантів М. П. Кобелев розпочав велику роботу на посаді директора по відродженню Одеського індустріального інституту, котрий серед одеських вузів найбільш постраждав від загарбників та фактично не існував. Незважаючи на це, Михайло Павлович застосував рішучі міри. В найкоротший період були відремонтовані навчальні корпуси, студентські гуртожитки та відновлені наукові лабораторії, кабінети, створена наукова бібліотека з 80 тис. томів. Директором чітко була організована військова підготовка студентів, успішно проведений прийом студентів. Вчасно був розпочатий навчальний рік. До інституту були залучені найкращі наукові кадри та створена висококваліфікована наукова рада інституту.

Завдяки наполегливості М. П. Кобелева створений науководослідний сектор ВНЗ надавав велику підтримку з відновлення одеських промислових підприємств.

У важку годину після закінчення війни за його підтримки був створений відділ робітничого оснащення, який включав до свого складу ідальні, магазини, підсобні господарства.

Завдяки невтомимій енергії Михайла Павловича та його вмінню з'єднати колектив Одеський індустріальний інститут успішно, в скорочений термін, пройшов важкий організаційний період, набрав потенціал для наступного швидкого розвитку.

У вересні 1945 р. М. П. Кобелева відкликають з посади директора інституту для партійної роботи в Одеський обком КП(б) України.

Після війни М. П. Кобелев повернувся до своєї alma mater — Ленінградського індустріального (політехнічного) інституту ім. Калініна, де з 1947 р. працював молодшим науковим співробітником. Науковий інтерес, працездатність та наполегливість Михайла Павловича дозволили успішно продовжити наукову роботу у напрямку удосконалення електричних методів вимірювання неелектричних величин, високих тисків, швидкозмінних тисків тощо. Узагальнення напрацювань, ви-

конаних за даною тематикою, дозволили йому написати та захистити кандидатську дисертацію — «Ємкісний метод вимірювання тисків».

Повернувшись до Одеси в 1948 р. заступає на роботу доцентом в Одеському вищому морехідному училищі.

В Одесі 15 грудня 1948 р. зупинилося серце 46-річного Михайла Павловича Кобелєва.

Аналіз сучасної вітчизняної історіографії свідчить про те, що у цьому масиві наявної літератури практично відсутні комплексні дослідження про місце і роль технічної інтелігенції періоду Великої Вітчизняної війни. Тому основні тенденції, напрями і особливості вивчення та дослідження про місце і роль технічної інтелігенції простежуються, насамперед, на основі тих праць, що дозволяють відтворити повноцінну історіографічну картину. Увага приділяється, насамперед, аналізу літератури, що торкається сутності, її головних елементів, які визначають зміст, особливості та прояви всіх інших компонентів цього досліджу.

У подальшому при дослідженні життя та діяльності технічної інтелігенції потрібно більш ширше ставити питання людського виміру в історичному процесі. Такий підхід дозволить простежити послідовність процесу нагромадження знань, визначити те нове, що було внесено у студіювання тих чи інших питань на кожному історіографічному етапі.

Джерела та література

1. История Одесского политехнического в очерках / Авторы-составители Ю. С. Денисов, В. И. Бондарь; Под ред. В. П. Малахова. — [Изд. 2-е, перераб. и доп.]. — Одесса: ОНПУ; Астропринт, 2003. — 656 с.
2. Лутченко О. І. Питання формування і становлення технічної інтелігенції в радянській історіографії // Український історичний журнал. — 1977. — № 12.
3. Малахов В. П. Одеський індустріальний (політехнічний) інститут в 1943–1945 рр. / В. П. Малахов, В. І. Бондар // Труды Одес. политехн. ун-та. — Одесса, 2009. Вып. 1(31). — С. 256–258.
4. Одесский политехнический институт, краткий исторический очерк (1918–1968). — К.: Изд-во Киев., ун-та, 1968. — 222 с.
5. Об утверждении С. П. Березко директором индустриального института: Приказ Всесоюз. ком. по делам высш. шк. от 30 сент. 1943 г. № 2463-к. — 1 л. — Архив Пензен. гос. технич. ун-та (ф. р-2417, оп. 1, д. 1, л. 5).

6. О возобновлении работы Одесского индустриального института в г. Пензе: Распоряжение Совета Нар. Комиссаров СССР от 30 июня 1943 г. № 12620-рс. — 1 л. — Гос. архив Пензен. обл. (ф. р-2038, оп. 1, д.6706, л. 300).
7. Об организации в 1944 г. Пензенского индустриального института в г. Пензе и о возобновлении работы Одесского индустриального института в Одессе: Распоряжение Совета Нар. Комиссаров СССР от 8 июня 1944 г. № 12393-р — 1л. — Гос. архив Пензен. обл. (ф. р. — 2038, оп. 1, д. 799, л. 64).

Анотації

Бондарь В. И., Оборский Г. А., Шолда О. Б. Директоры Одесского индустриального (политехнического) института 1943–1945 гг.

На основе архивных документов представлены биографии директоров института за 1943–1945 гг.

Bondar V. I., Oborskyi G. O., Sholda O. B. Rectors of Odessa Industrial (Polytechnic) Institute in 1943–1945.

Biographies of Institute rectors for 1943–1945 are presented on the basis of archive documents.

Т. Ю. Герасимов

СПОЖИВАННЯ ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЇ МІСТАМИ ПОДІЛЬСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ ЗА ДОБИ ГЕТЬМАНАТУ П. СКОРОПАДСЬКОГО

Ключові слова: електроенергія, електростанція, освітлення, нафта, Поділля, гетьманат.

Ключевые слова: электроэнергия, электростанция, освещение, нефть, Подолия, гетманат.

Key words: electrical energy, power plant, lighting, oil, Podillia, Hetmanate.

На сьогодні сучасному міщанину важко уявити своє життя без використання електроенергії, яка супроводжує його в побуті, на роботі, під час відпочинку тощо. Припинення подачі струму в електричних мережах міста, особливо у темній порі доби, практично паралізує діяльність його комунального господарства, нормальне функціонування підприємств, різних установ, транспорту і т. ін.